

UN DOCUMENT HISTÒRIC DE L'ANY 1766 SOBRE TORROELLA

És reconegut el transcendent llegat històric de la nostra vila, que ha estat pròdigament estudiat en aquesta tradicional publicació des dels seus inicis, mitjançant treballs valuosos realitzats per figures prestigioses. Donarem, però, sucintament, un esquema d'aquests valors històrics sempre dignes d'esmentar.

Assenyalem, d'antuvi, que el document més antic que cita el nom de Torroella és de l'any 879 i coincideix amb l'època remota —fa més d'un miler d'anys— de Guifré el Pelós, fundador del comtat de Barcelona, germen originari de Catalunya. Abans, per tant, de concretar-se la nacionalitat catalana, Torroella era un modest nucli urbà clarament definit, arrecerat a l'entorn d'una primitiva església romànica, sota la custòdia i l'empar d'un antic castell feudal, encerclada per un recinte emmurallat conegut amb el nom de «la Cellera». En el transcurs de les centúries, Torroella aniria evolucionant de manera ascendent, alliberant-se del poder feudal i esdevenint a finals del segle XIII una vila de dependència reial amb l'obtenció de drets i privilegis que l'enlairaren a un lloc destacat en el marc de la comarca empordanesa. Les vicissituds posteriors, d'acusades adversitats, provoquen una decadència de recuperació lenta i difícil, però finalment superada.

Existeixen clars indicis que en el segle XVIII, Torroella va viure una etapa històrica d'evident benestar general —salvant sempre les comparances amb èpoques més modernes—. Tindria, llavors, la vila uns 2.500 habitants, que podien disposar de l'atenció facultativa de cinc metges. Per l'ensenyament públic l'Ajuntament, o sigui la vila, pagava els serveis de dos mestres, el mateix nombre de professors que a començament del segle actual. La prosperitat vilatana s'observa en els edificis, ben nombrosos, en les pedres de les portalades dels quals hi consten gravats anys d'aquest segle.

És indubtable que el signe més clar i descriptiu de la favorable situació material de Torroella en aquella època es manifesta en la construcció de la façana de l'Església Parroquial, obra d'estil barroc, dintre els cànons artístics del moment; imposant frontispici de carreus perfectament tallats amb noble pedra del Montgrí que pregonava els admirables mèrits artesanals dels picapedrers que varen realitzar-lo. Una vegada enllestida l'estructura general del temple gòtic, iniciat el segle XIV, la magnitud de l'obra va fer que restés sense acabar la façana principal. No fou un cas esporàdic; a Girona va succeir el mateix amb l'edificació de la catedral, tot i tractar-se de la seu episcopal diocesana. Inclús a Barcelona es produí la mateixa circumstància i la façana de la catedral va realitzar-se

en finalitzar el segle passat. La façana de la nostra Església, no obstant la seva sobrietat ornamental, per la gran dimensió que presenta va exigir un esforç econòmic considerable, fins al punt que la cúpula que lògicament havia de cobrir el campanar no va acabar-se. Sempre ens preguntem: Quina hauria estat l'estructura de la coberta del campanar? Per a la realització de l'obra de la façana s'hi esmerçaren més de cinquanta anys, com assenyalen les dates gravades en diferents indrets. Així, en la primera espitllera, en la vertical que s'enfila fins al campanar, hi consta la data 1753; damunt la portalada d'entrada, junt amb la torre emblema heràldica de la vila, la data de l'any 1762; i a dalt del campanar l'última data 1808. Aquesta obra monumental és l'expressió més convincent, com hem prèviament assenyalat, de la potència vilatana en el segle XVIII.

És el nostre propòsit dedicar el present treball a l'anàlisi d'un document inèdit que ens revela detalls dignes de recopilació referents a la Torroella de l'any 1766, que cita els tributs, càrrecs i despeses de la vila en aquell temps. En procedir a la seva lectura hem de situar-nos, per tant, dos-cents vint-i-quatre anys enrera i descobrir aspectes interessants per a la deguda valoració d'una època històrica relacionada amb la vila. En la portada de l'esmentat document, es troba escrit: «Dotación de la Vila de Torroella de Mongrí del año 1766» i les pàgines següents les omple el text que reproduïm textualment:

«Principado de Catalunya
Vila de Torroella de Mongri

Reglamento de los Cargos y Gastos que Deven Satisfacer del Caudal de Propios y Arvitrios de la Vila de Torroella de Mongri Con Consideración de Producto anual que tiene y consta el Consejo por las Relaciones y demas Documentos que se han Remitido, y uno y otro es en la forma siguiente:
Propios y su Valor

Los propios de la Referida Vila de Torroella de Mongri segun Resulta de Relacion Jurada del Baile y Regidores de su Ayuntamiento Con fecha de Mil setecientos secenta y cuatro, y de otras noticias que se han tomadas. Consisten en los granos de las heredades de las Devesas, de la Torra Ponsa, Ras de S^a Ana, en la Barca del Rio Ter, en Diferentes Censos que pagan por el establecimiento de tierras para Vinyas, y en derechos de Apacentar Ganado, y al producto annual de Estos Efectos acenda a quarenta y dos mil Ciento y Viente y seis Rs. y diez y nueve Ar. pero se previene que a las Cuentas siguientes se ha de Considerar por valor de Propios el Sobrante que quedare de la Renta de Aguardiente pagada la Cota que corresponde a la Ral. assienda sacandola el pregonero a Publica Subastacion, y Rematandola en el Mayor postor, o en su defecto administrandose por la Junta, de modo siempre que se verifique algun sobrante el de penas de Camara si perteneciera a S.M. y el Producto de las Cqndenaciones de Campo montes y Ordenanzas como está Mandado».

Aquest preàmbul fa referència a les propietats de Torroella, segons relació jurada de l'Alcalde i regidors, que consistien en la collita agrària de les Deveses, terres de cultiu situades al marge esquerre del riu Ter, prop de la desembocadura, que foren adquirides per la Universitat, o Municipi, el 16 de setembre

de l'any 1642 pel preu de 8.260 lliures barcelonines pagades al venedor Miquel Oms. La descripció d'aquesta finca queda senyalada com una gran extensió de terra, en part cultivable, altra sorrenca, un sector de bosc i de prat erm, coneguda amb el nom de «Devesa del Senyor Sant Jordi». L'exactitud dels límits i extensió s'ignoren per no trobar-se degudament esmentats, però és evident que es tractava d'una propietat important. En representació de l'Ajuntament de Torroella intervingueren en l'adquisició de la finca Miquel Alió i Martí, Cònsol primer de la vila, Antoni Martí, mercader, i Francesc Metge, notari¹.

Referent a la també propietat comunal anomenada Torre Ponsa, segons un cadastre de l'any 1757, tenia consignades unes 65 vessanes, però més que el cultiu agrícola, la finca destacava per la dedicació de la ramaderia per la seva peculiar situació en un planell de la Muntanya Gran.

Des de la Torre Ponsa, gràcies a la seva altura, es domina el caseriu de l'Estartit —avui esdevingut un conjunt urbanístic considerable—, la curvatura perfecta de la seva extensa platja estesa fins el massís de Begur, la imposant presència de les illes Medes properes a la costa i la immensitat del mar perdent-se en l'horitzó, panoràmica de fascinadora bellesa. Un detall digne d'esmentar és que en la portalada d'accés a la Torre Ponsa, figura gravada en la pedra una torre, emblema heràldic de Torroella, detall que ha estat lloablement respectat pels propietaris particulars en consideració al seu valor històric vilatà.

Seguint l'ordre en què s'indiquen les propietats comunals de l'any 1766, s'esmenta els Rasos de Santa Anna, terres agrícoles properes al recinte de l'antic Estartit que componien disset vessanes conreables i vint de terra erma, que foren venudes en pública subhasta l'any 1848. Finalment, es fa constar la Barca del Riu Ter, destinada al transport de carruatges i persones d'una riba a l'altra del riu a causa de la desaparició de l'antic pont que en l'edat mitjana va construir-se i que una gran riuada va destruir l'any 1623. Torroella es va trobar durant llarg temps afectada per aquesta situació, pràcticament isolada i sense la imprescindible comunicació amb les terres més extenses i productives del terme i amb les poblacions més pròsperes de la comarca situades a migdia. Els serveis de la barca s'arrendaven en pública subhasta al millor postor i els que utilitzaven el servei havien de pagar el corresponent import. Resulta lògicament comprensible que aquest fet afectés greument el necessari progrés de Torroella i que les gestions prop dels organismes oficials esdevinguessin reiterades durant temps, fins que l'any 1899 va enllestir-se la construcció del pont desaparegut durant la guerra civil —amb la migrada utilitat de sols quaranta anys—, substituït a partir del 1940 per l'actual de més àmplies proporcions.

Finalitzat el comentari sobre els béns comunals de la vila l'any 1766, proseguim exposant el text del document històric base d'aquest estudi:

«De Arbitrios

Los arbitrios de que la expresada vila usa y pueda continuar por ahora en su Exaccion se le conceda la facultad que Corresponde consiguiante a resuelto por su M.J. Consisten en el derecho de la Venda por menor del vino en las dos tavernas en el del pescado fresco en el de los Clavos y Jabon en las gavellas, en el derecho de medir trigo, en el de la venta de carnes, en donde se cortan, y dos panaderias, y en el producto annual de dichos efectos asciende a Diez mil quinientos quarenta y seis Rs y seis ar.

En conformidad Referida ymporta el Valor de los propios y Arbitrios de dicha Vila los figurados Cincuenta y dos mil seis cientos setenta y tres Reales y seis ardites de cuya cantidad se han de satisfacer los Cargos y gastos que se expresan en esta forma.

Dotación fixa y annual para las Cargas y gastos
de este Pueblo

1. Para el de los siete Regidores y Procurador Sindico se senyalan los tres mil quinientos ochenta y quatro Reales que se consideran en la Relacion pero con la calidad de que no han de poder llevar derechos propinas ni adeudas con pretexto alguno, y la que han de asistir a la mayor parte de los Cavildos que se celebran en el año».

La ressenyada disposició indica que l'Alcalde i els Regidors de l'Ajuntament tenien assignada una quantitat en moneda de l'època. Per tant, el cobrament no es deu al criteri dels municipis actuals com podria erròniament interpretar-se. S'observa l'obligació de no acceptar drets o propines per cap motiu i el compromís d'assistir a la majoria de les sessions municipals que se celebren durant l'any.

«2. Para el Escribano del Ayuntamiento siete cientos cincuenta Rs. con la obligacion de hacer de oficio todo cuanto ocurra en la Vila y su Junta de propios y al Comun de vecinos sin llevar derecho alguno.

3. Para el Masero quinientos y diez Rs.

4. Para el Maestro de gramatica por oposición en las vacantes Mil Rs.

5. Para el Maestro de primeras letras setecientos Rs. Con la calidad que ha de ser examinado el que suceda al actual».

L'esmentat «Escribano» és equivalent al que avui exerceix el càrrec de Secretari municipal.

Seguidament s'indica el nom del «Masero», persona encarregada de portar la maça en les processons i altres solemnitats de relleu oficial, encapçalant la comitiva de les autoritats. Cal convenir que era molt ben retribuït si considerem que la seva missió no exigia coneixements d'ordre cultural com, per exemple, l'Escrivà, que cobrava sols dos-cents quaranta rals més.

S'esmenta a continuació els Mestres de gramàtica i el de primeres lletres amb els sous corresponents de mil i set-cents rals anuals. L'ensenyança pública anava a càrrec dels Ajuntaments des de temps immemorials i l'Estat es desentenia totalment d'aquest aspecte de vital importància. No resulta estrany que l'analfabetisme aconseguís xifres considerables inclús en època pròxima als nostres dies (al final del segle passat solament un quaranta per cent escàs de persones sabien llegir i escriure correctament). Fins a l'any 1900 no va crear-se el «Ministerio de Instrucción Pública y Bellas Artes» i la part econòmica dels professors va passar a dependre de l'Estat, però amb una retribució mesquina, sense una valoració digna i equivalent a la gran labor que representa la formació cultural del país. Així, a principi de segle el mestre de Torroella cobrava mil cent pessetes l'any i el mestre ajudant cinc-cents; van haver de passar anys perquè els governants rectifiquessin aquesta situació veritablement vergonyosa, culpable de la nostra inferioritat davant les nacions progressives.

Torroella de Montgrí en una imatge plena de fantasia segons un artístic gravat francès original de Beaulie datat l'any 1646.

Retornant al tema base d'aquest estudi, assenyalarem que en els anys vint d'aquest segle hi havia a Torroella sols dos mestres —fet del qual som testimonis personals—, els mateixos que l'any 1766 l'Ajuntament de llavors sostenia pel seu compte, detall que confirma les raons que hem exposat sobre l'ensenyança pública.

En el text del document històric que ens ocupa, hi trobem indicat següentment:

- «6. Para la persona que gobierna al Reloj Ciento y ochenta Rs.
7. Para el de la Escuadra de Baile dos cientos y seis Rs. presentando la correspondiente Carta de pago que debe recoger testimonio que acredite no haverse repartido a los vecinos cosa alguna por dicha razon.
8. Para el de las personas que llevan los gigantes en el dia de Corpus secenta y dos Rs.
9. Para el de los Musicos que asisten en dicho dia veinte y cuatro Rs.
10. Para el conductor de las Cartas de la Vila setecientos Rs.
11. Para el de los Medicos que asisten al Hospital ciento y cincuenta Rs».

Comentant breument aquestes ordenances, observem l'interès que es tenia perquè el rellotge públic complís degudament la seva missió, ja que la gent seguia l'horari que senyalava. Aquest aspecte, s'ha tingut a la vila molt en compte si recordem que a l'època medieval existia un bastaix encomanat de senyalar les hores a toc de campana conegut amb el qualificatiu «del campaner qui toca les hores».

Resulta sorprenent que les persones encomanades de portar els gegants el dia de Corpus, fossin més ben retribuïdes que els músics.

El conductor de les cartes de la Vila, o sigui el carter, també el pagava l'Ajuntament. Com un fet curiós, direm que a principi del segle actual el carter cobrava de l'Estat vuit rals diaris i tenia el dret de percebre dels receptors de correspondència cinc cèntims per carta.

Finalment, s'indica que els metges de la vila acudien a prestar els serveis facultatius a l'Hospital, seguint un torn convingut anualment. Segons informació fidedigna els metges eren cinc, dels quals en podem donar els seus noms respectivament: Drs. Anton Concas, Pere Curós, Francesc Duran, Tomàs Lirós i Joan Torroella.

El text del document històric que comentem, senyala amb la numeració 12 i 13 aspectes econòmics relacionats amb diferents «Censos Redimibles y Perpetuos» que no resulta, al nostre criteri, prou interessant esmentar-los. Ben al contrari, fem esment de les normes que es mantenien referents a les festivitats religioses:

«Festividades de Iglesia y
Limosnas Voluntarias

14. Para la limosna que se da a el Predicador de quaresma cuatro cientos Rs. Solamente en atencion a los Cresidos Empeños que tiene este Pueblo y hasta que se Verifique su Solucion.
15. Para la Confadria del SSmo por poner al Monumento Cincuenta y seis Rs.

16. Para la Cera de los Monumentos de la Iglesia Parroquial y del Convento de Sant Agustin Ciento y Cincuenta Rs.
17. Para las Palmas del Domingo de Ramos Veinte Rs.
18. Para la fiesta de San Genís Patron de la Vila para misa Sermon y Cera Noventa Rs.
19. Para la Procesion del voto de Sta. Catharina Cien Rs.
20. Para la Limosna que se da a los Pobres del Hospital quinientos Rs. Voluntariamente.
21. Para la misa del Espiritu Santo Seis Rs.
22. Para la de las absoltas que se celebran el Dia de los Difuntos Seis Rs. Voluntariamente».

Aquestes consignacions destinades a contribuir a les despeses de festes religioses importants a la vila, creiem que resulten prou clares i exactament definides sense necessitat de comentar-les.

El document històric de l'any 1766 segueix amb el següent text:

«Gastos ordinarios y Extraordinarios Alterables

28. Para los gastos ordinarios y Extraordinarios eventuales y no fixos como son portes de cartas para el Ayuntamiento, como son los de Beredas y Propios Papel Sellado y Comun inclusa su conducción y la de las Bullas Con arreglo a la orden de veinte y uno de octubre de mil setecientos secenta y tres acompañando testimonio que acredite al que se consuma en Beneficio Publico Composicion de aseQUIAS y manutencion del Barco y heredades de los Propios y obras Publicas de las fincas de ellos incluso los Reparos de Murallas y limpieza de los conductos Comunes y de las Armas acompañando Relaciones Juradas y Documentos en cada una y su por menor, Conduccion de viveres a la guarnicion del Castillo de las Medas haziendo constar la obligación que tenga el comun para ello y que no lo es del asentista de la tropa, y demás que ocurran siendo Beneficiosos al Comun o demandando al Pueblo y presentando Relaciones Juradas y Documentos de los Agentes o Procuradores de los tribunales donde dependen Limpio llamada de Massot, coste de las insignias de los Regidores y cubierta de Damasco para el Banco del Ayuntamiento que sirve para las fuñciones de la Iglesia representando la Villa del Consejo lo conveniente quando ocurra este gasto, Respeto de no ser annual, tinta y plumas y papel, demas necesario para los Cavildos, composicion de Caminos efectuandose quando no haya otra mayor con un moderado Refresco a los vecinos Respeto de no ser carga Consegil, y otras no prevenidas, y que corresponda legitimamente su satisfaccion a dichos efectos se señalan Seis mil Rs. con precisa obligacion de Justificar siempre en las Cuentas la necesidad, execion y pago de otros gastos con Documentacion legitimos que lo acreditan, que tot lo sobre dit Suma 37.152 Rs. Cuyas partidas y la Cantidad que señalan cada una son las que se han de satisfacer del Caudal de Propios y Arvitrios y Repartimiento de Esta Villa».

Examinant aquest text, d'enrevessada redacció que comporta evidents dificultats per aclarir els conceptes que exposa, conté motius interessants d'una

època propera als nostres dies. Deixem sense comentar detalls com els que fan referència a «los de Beredas y Propios Papel Sellado y Comun inclusa su conducción y la de las Bullas», entre altres, que no presenten, segons criteri propi, temes transcendents; seguirem, però, la lectura per descobrir l'interès dels nostres avantpassats envers la deguda conservació dels béns comunals com els regadius, els serveis de la barca per travessar el Ter i les heretats (finques rústiques) de propietat municipal. Destaquem pel seu valor històric, la referència als «Reparos de Murallas» que com és prou conegut encerclaven el vell recinte urbà de Torroella des del passat temps medieval i que en el segle XVIII es trobaven encara conservades en la seva estructura originària, segons ho avala el detallat i perfecte plànol realitzat pels enginyers militars francesos l'any 1709. L'afany de mantenir en bon estat el recinte defensiu que cenyia la vila ens demostra que complia un servei actiu davant l'escomesa de pressumptes enemics. Resulta una cita ben significativa que la vila atengués la necessitat de subministrar queviures a la guarnició del castell de les Medes, evident demostració que es mantenia la vigilància damunt les illes que, en els segles XV i XVI, foren refugi i bastió de la pirateria morisca, flagell endèmic que va representar per a Torroella un dels factors bàsics de la davallada de l'esplendor conquerit en el temps medieval i una amenaça que es mantingué latent durant temps.

L'acadèmic Francesc Zamora va realitzar un viatge per la comarca empordanesa en els anys 1785-1790, a les acaballes del segle XVIII, i va escriure les seves impressions en un llibre manuscrit en el qual exposa interessants detalls característics de Torroella en els anys esmentats. Reproduïm uns fragments que corroboren els factors positius torroellencs d'aquella època.

«El pueblo está Cercado de Murallas en bastante buen estado, pero havien-dose aumentado en unas 200 Casas pocos años hace se han formado Arrabales fuera de ella. La villa de Torroella está situada en una pendiente suave al pie de grandes montañas y a la banda Oriental del Rio Ter, tiene 780 casas.

Sus propios consisten en 2.200 Besanas de Tierras unidas de buena Calidad de modo que producen arroz, trigo y otros productos. Se coge Vino, Aceyte, Mahiz y varios frutos de modo que no nezesita los de otro Pueblo».

Considerant aquests valors tan favorables, resulta que Torroella va viure en el segle XVIII una etapa floreixent basada en l'esforç i la capacitat camperola de la majoria dels seus habitants, dedicats a recol·lectar dels seus camps una gran varietat de productes agrícoles, base primordial de la seva puixant economia, d'un benestar i progrés col·lectiu d'avaluació destacable.

Pere Castells.

NOTA

1. Negre i Pastell, Pelai. Llibre de la Festa Major. Any 1951.